

PENTAMERON

A MESÉK MESÉJE, AVAGY A KICSIK MULATTATÁSA

Első nap nyolcadik meséje

A kecskefő

Egy paraszt leányát tündéri közbenjárásra egy király nőül veszi, de mert háláját elmulasztja kifejezni annak, aki a jósorsát elegyengette, kecskefejet kap büntetésül cserébe. Ennek okáért el kell szenvednie férje megvetését, miként ezer más lealacsonyító bánásmódot is, de egy jámbor öreg segítségével, továbbá megszegyenülését követően, visszakapja eredeti ábrázatát, és megtér férjének kegyeibe.

Alighogy végére ért Lucia a történetének, amely lépesmész volt mindnyájuk szívének, Paola, minthogy a soronkövetkezőség őt illette, bele is vágott a szófűzésbe: „Minden rosszcselkedet, mit ember elkövethet, magán viseli vajmiképp a bocsánatosság színét: vagy az ingerültségét, ami kiváltotta, vagy az ínségét, melynek enyhítésére irányult a tette, vagy a szerelemét, amely szemét vette, vagy dühének színét, amely nyakát szegte; ám a hálátlanság, nem lévén annak sem hamis, sem valódi indítéka, nem is kapaszkodhat efféle kibúvókba. Ennek okáért valamennyi bűnök legrosszabbikaként tartatik számon, kiszikkasztva kútját a könyörületességnek, elfojtva a szeretet tüzét, a jótéteménynek ösvényét eltorlaszolva, a hálátlankodóban pedig gyűlölködést és sirámokat fakasztva, miként az alábbi történetemből, melyet mondandó vagyok, mindjárt kiderül.”

Volt egyszer egy paraszt, s volt annak tizenkét leánya, akik úgy nőttek egymásnak nyakára, hogy nézni is sok volt, mert Ceccuzza, a derék gazdaasszony minden évben egy újabb leánygyermekét pottyantott a vakvilágba, imígyen a nyomorult ember, lévén családjának tisztességesen akarta a gondját viselni, minden áldott reggel eljárt napszámba kapálni, és csak isten a tudója, hogy vajon a verítéke volt-e több, mellyel a földet öntözte, vagy a nyála, amit a tenyerébe pökdösött, elég az hozzá, hogy fáradozásának csekélyke eredményeképpen összekapargatta porontyainak a rajtukvalót, vagyis éppen csak megúszták az éhenveszést. Történt azonban egy szép napon, mikoron épp javában elmerült a kapálgatásban egy hegynek lábánál, amely, a többi hegyet strázsálva, fejét a felhők közé fúrta, hadd lássa, miféle tervek csámborodnak a levegőégben, s ahol egy barlang is tátongott, ami olyan mély és sötét volt, hogy még a Napnak se akaródzott beljebb keredzkednie, történt tehát, hogy előbújik hirtelen egy hatalmas zöld gyík, nagyobb volt egy krokodilusnál, a szerencsétlen parasztnak pedig annyira inába szállt a bátorsága, hogy a lába gyökeret eresztett, s már látta is napjainak végét e csúfságos szörny szájában.

Ám a gyík közelebb húzódott hozzája, és így szólt:

– Ne féljél, jóember! Nem azért vagyok itt, hogy bosszúságodra legyek, hanem hogy meglássad bennem a hasznodat.

Amint Masaniello, minthogy a paraszt neve ez volt, meghallotta a gyík szavait, ekként válaszolt:

– Életem, halálom kezébe ajánlom, Minek-hívnak asszonyság. Cselekedj hát jámbor lélek módjára, és könyörüljél rajtam, szegény nyomorulton, akinek tizenkét nyürrögő pulyát kell fenntartania!

– Éppenséggel ezért vagyok itt – felelte a gyík –, hogy segítsen rajtad. Holnap reggel hozd el a legkisebb lányodat, mert lányomként akarom őt nevelni, s életem becsénél is jobban fogom szeretni.

A fentiek hallatán a szerencsétlen apa nagyobb zavarba jött, mint egy tolvaj, akit az elsinkófált portékával együtt fülön ragadtak, és eltöprenkedve a gyík kérésén, amely nemcsak az egyik leánykáját, de a legkisebbet követelte tőle, arra a következtetésre jutott, hogy a dologban felettébb bűzölög valami, lévén az éhséget nem lehet egy hashajtó pirulával odébb hajtani.

És morfondírozni kezdett magában:

– Ha nekiadom a lányomat, elvesz a lelkem, ha megtagadom tőle, magához veszi a testem, ha mégsem adnám neki, miszlikbe szagatja a cseresznyéimet, ha szembeszállok vele, kiszívja a véretem, ha rábólíntok, megkaparintja egy részét a testemnek, ha elutasítom, megkaparintja az egész testemet. Mitévő legyek? Mit válasszak? Milyen mentséget találjak? Ó, minő végzetes napot kell megélnem! Minő nyomorúságot szakasztott reám az ég!

Ám miközben imígyen zsémbelt, a gyík ráripakodott:

– Választ várok, mégpedig menten, és tedd azt, amit előbb követeltem, különben az irháddal együtt hagyd itt a kiskanalat! Mert így akarom én, és eddig még sose volt úgy, hogy be ne teljesüljön az akaratom.

Mikoron meghallotta az ítélethirdetést, Masaniello, lévén fellebbezni nem állt módjában, bűnnek adta fejét, és olyan fakó ábrázattal tért haza, mint akit sárgaláz emészt, Ceccuzza pedig, látván, mennyire fonnyadt és báva az ábrázata, s látván a gombócot is, ami férjének torkán akadva a mogorvaságát okozta, így szólt:

– Mi történt veled, jó uram? Csak nem keveredtél valami viszályba? Pénzt kértek tőled? Vagy a szamarunk ment a másvilágra?

– Egyik sem mindabból, amit mondtál – felelte Masaniello. – Hanem egy agancsos gyík a fejem tetejére állított, és rám is agyarkodott, hogy ha a legkisebbik lányunkat nem adom neki, kiszagolhatom a saját rothadásomat. Forog a fejem, jaj, mint a motolla, hogy már ne is tudjam, melyik halat tűzzem a horogra! Egyik oldalról a szeretet hurkol átál, másik oldalról a házunk terhei taszajtanak rajtam!

Megveszekedettül szeretem az én Renzollamat, s megveszekedettül ragaszkodom az életemhez is! Ha oldalhajításomat nem adom neki, egyetlen unca nem sok, annyit se fog a nyomorult testemből meghagyni néktek. Adj hát tanácsot, Ceccuzza lelkem, különben végére értem az én életemnek.

Hallván, hogy így fest a dolog, az asszony a következőket mondta:

– Ki tudja, drága férjem, vajha nem a szerencsénket tisztelhetjük ebben a gyíkban? Ki tudja, lehet, hogy épp ő borítja fénybe a sötét mizériánkat! Lásd be, az ember a saját lábába vágja fejszóját gyakorta, s midőn sasszemmel kéne kövesse a jónak tündöklését, elhomályosítja azt a saját tekintete, kezét pedig görcs feszítgeti, hogy semmiképp se lehessen a jót megragadnia. Ennek okáért

amondó vagyok, hogy menj és vigyed ezt a lánykát, mert a szívem sugalmazza, hogy jósorsának elejibe viszed.

E szavak meggyőzték Masaniellót, és reggel, midőn a Napnak fényugárecsetje kifehéřítette az égi vászont, melyet korábban az Éj árnyai kormoztak össze, kézen fogta a kislányt, és a barlang szájáig vezette. A gyík, aki már ott őrködött a parasztra várva, alighogy meglátta őket, előbűjt odújából, megragadta a kislányt, az apának pedig átnyűjtott egy fityingekkel teli erszényt, mondván:

– Menj, és házassítsd ki ebből a leánykádat, továbbá éljetek nagy boldogságban, mert Renzolla megtalálta már az apját és az anyját. Boldog, aki jósorsát ily közelről mustrálhatja.

Masaniellót pedig valóban nagy boldogság járta át, s miután megköszönte a gyíknak jóságát, szökellve tért meg az ő asszonyához, majd a történeteket előadva, továbbá a fityingekkel előrukkolva férjhez adta mind egy szálig a leányait, és még bőséges szafra is futotta, amelynek révén a hátralevő napok érdekesebb falatja is könnyedén legurult a torkukon.

És alighogy magához vette Renzollát, a gyík egy mesés palotát varázsolt, a lányt pedig szépen beleköltöztette, majd annyi pompával meg ajándékkal lepte el, amennyi egy királynőnek dukál. És vegyétek számba, mert úgy igaz, miként mondom, hogy még a hangyatej 1 se hiányzott asztaláról, tápláléka fejedelmi volt, ruházata nemkülönben, száz figyelmes és szakértő udvarhölgy dongta körül, a pazar bánásmódnak köszönhetően pedig négy szemhunyas se tellett bele, sudárabb lett, mint a legsudárabb tölgy az egész földkerekségen.

Történt azonban egy napon, hogy a király, aki épp a környékbeli erdőkben vadászott, belebotlott a bolyongó éjszakába, s nem tudván, hová hajthatná álomra fejét, meglátott egy pislákoló gyertyát a palota ablakában, ennek okáért odamenesztette az egyik alattvalóját, hogy bebocsátást kérjen. A szolga érkezésére a gyík gyönyörűséges lány alakját öltötte magára, s amint meghallotta a küldöttség indokát, a szolgát ezernyi istenhozottal halmozta el, mondván, hogy sem kenyérnek, sem pedig késnek nem lesznek híján.

A válasz hallatán a király felkerekedett, és beállított a palotába, ahol lovagnak illő felhajtás várta, minthogy égő fáklyával kezében száz apród zúdult ki fogadtatására, egy dúsgazdag nemes utolsó útját kísérő gyászmenetet idézve, száz másik apród pedig, mintha patikussegédek sűrűgtek volna betegágy körül, az innivalót hordta asztalához, s újabb száz szolgáltatta a hangszeres, bódító zenét2. De mindükön túltett Renzolla, aki annyi keccsel s bájjal hajlongott a király előtt, hogy amaz a bormál is jobban megszműjűhözta a szerelmet.

Majd miután végére jártak a nagy lakmározásnak, és az asztalokat leszedték, a király nyugovóra tért, Renzolla pedig maga húzta le a király csizmáit, csizmáival együtt szakajtva ki melléből szívét, újfent annyi üdvös bájjal, hogy a fejedelem a legparányibb csontocskáiban is érezni vélte a szépséges kezek szerelmetes mérgét, amely testében följobb csordogálva megmérgezte lelkét, s hogy halálos bajának gyógyírját megtalálja, továbbá e szépségnek ebrutáját tűstént megszerezze3, odarendelte a tündéri gyámot, és megkérte tőle a leány kezét. Amaz pedig, nem akarván mást, mint Renzolla javát, nemcsak a leány kezét adta szívesen, de hozományként hét aranyarudat is nekik adott.

E szerencsét követően a királyt fölöttébb nagy boldogság járta át, és magával is vitte Renzollát, aki megvetően és hálátlanul állt tovább a férje oldalán, lévén a tündérnek jótéteményeiért cserébe még egy átkozott köszönőszóra se futotta tőle. Ámde ekkora hálátlanság láttán a garabonciás asszony se ült tétlenül, hanem átkát rögvest utánakűldte, hogy változzon át arca s feje, hogy cserélődné ki egy kecskefőre, és még ki se ejtette a fenti szavakat, Renzolla pofája meg is nyűlt azonmód, továbbá egy jó arasz szakállat eresztett, felső ajka és fogsora kidűlledt helyéből, a bőre megkeményedett, arcát sűű szőrök lepték el, hajfonata pedig feltekeredett, és hegyes szarvú meredt.

A nyomorult király mikor mindezt meglátta, összetöpörödött hirtelen bánatában, és felfogni se bírta, nemhogy megemésztetni, miféle dolgok babráltak ki vele, hogy egy ilyen szépséget, ami kettőnek is beillett volna, miként lehetett ennyire elrondítani, és szakadatlan sóhajtozások meg sirámok kíséretében a következőket mondta:

– Hová lettek a fűrtök, melyek átalhurkolának? Hol vannak a szemek, melyek keresztűlszűrának? Mivé lett a száj, mely lelkemnek kelepceje, elmémnek kalodája, szívemnek fogdája volt? Mégis mi ez? Gödölye férjének kell lennem, s hozzá beszereznem a felszarvazottak címerét? Hát idáig kell sűlyednem a szutyokban? Netán a jászolban űljem a nászomat is? No nem, azt már nem, soha! Nem fog a szívem egy kecskefőért megszakadni! Egy kecskéért, ami olajbogyókat tojva háborűba sodor4!

Ezeket mondotta, miközben haza is érkezett a palotájába, Renzollát pedig egy szobalány társaságában a konyhába csukta, s ennek is, annak is négy tekercs fonnivaló lent nyomott a kezébe, egyhétnyi időt hagyva nekik a bérteljesítmény bevégzésére. A szobalány, aki alávetette magát a király parancsának, a lent mindjárt fűsűlni is kezdte, félrerakta a lámpabélnek valót, a többit guzsalyra tekerte, megpörgette az orsót, majd szerre felgombolyította a szálakat, vagyis hajtotta magát, mint egy éhes szuka, olyannyira, hogy szombat estére elkészűlt a munkával.

Renzolla azonban, lévén nem nézett tükörbe, és önnönmagát ugyanannak hitte, aki volt a tündér háza táján, kihajította a lent az ablakon, mondván:

– Csak az idejét fecsűri a király, ha azt képzeli, sokra viszi a bosszantásaival! Inget akar? Hát vegyen magának! Vagy tán azt hiszi, a csatornavizből halászott ki? Emlékezzen inkább, hogy hét aranyrűddal jöttem a házába, és az asszonya vagyok, nem pedig a cselédje! Ámbár nagyon úgy fest, azért vetemedik efféle modorra, mert számár lett belőle.

Mindazonáltal, midőn a szombat elérkezett, és látta, hogy a szobalány a maga adagját a végéig fonta, rettegni kezdte a botozást, ennek okáért a tündér palotája felé vette az irányt, ahol felpanaszolta, miféle szerencsétlenség zűdűlt reá. A tündér pedig kedvesen ölelte át, majd egy gombolyagokkal teli zsákot is odanyűjtott, hogy a királynak megmutatva, egyszersmind bebizonyítsa, mily nagyszerű gazdaasszony és feleség vált belőle.

De Renzolla megragadta az adományt, és anélkül, hogy bár egy hálás köszönet-et elrebegett volna, nyomban visszaindult a királyi palotába, a tündér pedig, a kegyvesztett leány modortalanságán ezűttal is fennakadva, kavicsokat dobált utána. A király azonban, alighogy megolvasta a motringokat, elékerített két kutyát, s egyiket a szobalányra, a másikat meg Renzollára bűzva, megparancsolta, hogy, táplálékuknak is utánajárva, nevelgessék őket.

A szobalány maga gyűrt kenyérgalacsinokat, és a kutyát saját fiaként szerette, ám Renzolla ekként háborgott:

– Még mit nem! Ha élne a megboldogult nagyapám, ugyanezt mondaná. Netán a török kezére került az életem? Kutyát fűsűlni és kutyát kakkantatni szűlettem talán? – avval fogta a kutyát, kipenderítette az ablakon, amaz pedig, a cirksűzi mutatványokban nem lévén jártassága, a lelkét nyomban kilehelte.

Néhány hónap múltán azonban, mikor a király érdeklődni kezdett a kutyák felől, Renzolla újfent a feketelevesben találta magát, ennek okáért loholt is a tündérhez, ám egy aggastyán, aki őrt állt a kapunál, feltartóztatta:

– Ki vagy és mit akarsz?

Renzolla pedig, fölöttébb elámulva e furcsa kérdésen, így felelt:

– Nem ismer sz meg, te vén kecskeszakáll?

– Nocsak, még nyakamnak szegzed a saját késemet! – mondta az öreg. – Martalóc űldöz poroslót talán? Tartsad magad távol, mert még reám kened a mocskodat, mondta a kazánkovács. Lendűlj egy nagyot, hogy ne bukj az orrodra! Én, kecskeszakáll? Hiszen az

enyémnél kétszer hosszabb a te pofaszakállad! És az elbizakodottságod még kétszer ekkorát érdemel. No, várj csak, felfuvalkodott pimaszja, elosztatom én a homályt, hadd lássad, hová süllyesztett a gög és a hivalkodás!
Ezeket mondotta, avval befutott az egyik szobácskába, fogott egy tükröt, kihozta, és Renzolla képébe nyomta, amaz pedig, meglátván benne rémisztően szőrös ábrázatát, majd' belekrepált a gyötrelembe, mert Rinaldo szorongásai, midőn az elvarázsolt pajzsban megváltozott fizimiskáját kémlelte⁵, semmicske képzelgések voltak ahhoz a fájdalomhoz képest, amely Renzollát gyötörte a felismerhetetlenségig torzult valója láttán.

Az aggastyán azonban így szól hozzája:

– Eszedbe illenék jutnia, Renzolla, hogy egy paraszt leányából, a tündérnek közbejárására, királynővé lettél. De te, oktondi, nevetlen és hálátlan pára, elmulasztottad megköszönni neki a szívességeket, és a háladatosságnak egyetlen jelét se mutatva feléje, annyira taksáltad, mint egy szarpatakat. Ennek okáért, továbbá azért is, mert ajándék elvétel, szabadság letétel, s ki mint veti ágyát, úgy alussza álmát, nézz csak magadra, minő ábrázatot szolgáltál, s lásd meg azt is, hová jutottál a hálatlanságod miatt, mely a tündér átkát kiváltva, nemcsak arcodat, de éltednek körülményeit is elrúttotta. Ámde ha megfogadod e hófehér szakáll tanácsait, menjél be és keresd meg a tündért, vesd magad térdre előtte, tépjed ki a hajad, karmold szét arcodat, és melledet döngetve kérd, hogy megkövesse modortalanságodat, esdekelj bocsánatáért, mert vajból van az ő szíve, és könyörületességgel lesz balsorsod iránt. Erre Renzolla, akinek velejéig hatolt az öreg beszélye, követte amannak tanácsait, a tündér pedig magához ölelte és megcsókolta őt, majd visszaváltoztatva a külsejét, tetőtől talpig aranyba öltöztette, beültette egy káprázatos hintóba, melyet egy egész falka szolgáló vett körül, s úgy vitette a király palotájába. Amaz pedig, ekkora szépség és pompa láttán szerfölött elámulva, újra belészeretett a lányba, s mellét csapdosva kért bocsánatot, amiért annyi kinnak vetette alá, továbbá amiért az átkozott kecskefő okot adott, hogy mégoly csekélyke figyelemre se méltassa, mint pellengérré állított kereskedőt szokás⁶. Renzolla ekként, míg meg nem halt, boldogan élt, férjét szeretve, a tündért tisztelve, s kimutatva háláját az aggastyán iránt, mert saját bőrén tapasztalta meg, hogy:

– Az udvariasság nemcsak jómodor kérdése, de hasznos.

KIRÁLY KINGA JÚLIA fordítása

JEGYZETEK

1 A hangyatej az olasz mesekultúrában a lehető legabszurdabb, emiatt a legelérhetetlenebb eledelnek számít; mai előfordulása inkább ironikus, a magyar viccből ismert „répatortához” hasonlatos.

2 A rejtélyes kastélyok lakoma-leírásában ugyanazokkal a kifejezésekkel találkozunk, amelyekkel a kor ceremóniáit illeték az ünnepi játékok előírásaiban.

3 Az ósnápolyi orvietano terminus feltehetően a mediterrán térségben honos ürömfajta, az abrotanum vagyis ebruta megfelelője, amelyet afrodisziákumként és halálos mérgek ellenszereként egyaránt használtak.

4 Az olajág a béke szimbóluma volt az antik kultúrában, itt fordított jelentéssel, immár „ürtett” állapotban bukkan fel.

5 Utalás Tasso Megszabadított Jeruzsálem című eposzának egyik hőisére, Rinaldo d'Estére, akiben az antik Akhilleusz-kép a szerelmes lovagéval egészül ki.

6 Basile a cedo bonis (= lemondok a javaimról) kifejezést használja az eredetiben, vagyis arra a ceremóniára utal, amelynek során a tönkrement kereskedőket levetkőztették, majd a Vicariában, a Nápoly óvárosához tartozó városrészben található Törvényszék elé vezették, ahol meztelenül kellett ücsörögniük a szégyenoszlopon.

Kategória: vers, próza

Denumire autor: Giambattista Basile

Látó Szépirodalmi Folyóirat